

ÇALIŞANIN FİZYOLOJİSİ

HONORÉ DE BALZAC

VakıfBank Kültür Yayınları: 0008
Edebiyat: 002

ÇALIŞANIN FIZYOLOJİSİ
HONORÉ DE BALZAC

Özgün Adı:
La Physiologie de l'employé
Türkçesi
Münif Sair

Genel Yayın Yönetmeni
A. Tarık Çelenk

Tasarım ve Yayın Kimliği
Bülent Erkmen

Tasarım Uygulama ve
Yayın Standartları
Barış Akkurt, BEK

Kapak Görseli
Bülent Erkmen, Serdar Tanyeli

Yayın Danışmanı
Dr. Hasan Aksakal

Kitap Editörü
Erdem İlgi Akter

Sayfa Uygulama
Gelengül Erkara

Son Okuma
Arzu Akgün

Tasarım Danışmanlığı
BEK

VakıfBank Kültür Yayınları
Saray Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No:7/A1 – Kat 13,
Ümraniye 34768 İstanbul
Telefon: 0 216 724 2614
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr

Üretim ve Satış Müdürü
Hüseyin Esen

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.,
2018

ISBN 978-605-7947-09-3

Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı

Ofset Yapımevi
Şair Sokak No: 4, Çağlayan Mahallesi,
34410 Kağıthane, İstanbul
Telefon: 0 212 295 86 01
Sertifika No: 12326

2. Baskı: Kasım 2018

ÇALIŞANIN FİZYOLOJİSİ

HONORÉ DE BALZAC

Louis Joseph Trimole'tnin çizimleriyle

TÜRKÇESİ
MÜNİF SAİR

HONORÉ DE BALZAC (1799-1850)

Fransız Devrimi sonrası doğan yeni dünyayı, onun açmazlarını ve krizlerini *La Comédie Humaine* adlı roman serisinde ele aldı. 19. yüzyılın panoraması onun eserlerinde hayat bulmuştur. Gençliğini çeşitli akim kalan eğitim süreçleriyle geçirdi, 1819'da hukuk finallerini almadığından Sorbonne'dan mezun olamadı. Memur babası emekli olunca, ailesi Paris'i terk etti ama Balzac Paris'te kalıp kitaplar yazdı. Başarısızlıklar ve iflaslardan sonra 1829'da ilk kez *Evliliğin Fizyolojisi* kitabıyla ticari başarı yakaladı. 1831 sonrası ise *İnsanlık Komedyası* adeta kendini yazmaya başlamıştı. 1815 sonrası Fransız burjuvazisinin yükselişinin ve etrafında şekillenen yeni devrin her detayı Balzac'ın romanlarında hayat buluyordu. 51 yaşında, evlendikten birkaç ay sonra, vefat etti.

MÜNİF SAİR

1986'da İstanbul'da doğdu; ilk ve orta öğrenimini Fransa'da tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesinde arkeoloji okudu. Roma arkeolojisi üzerine yüksek lisans yapıyor.

İÇİNDEKİLER

Çeviriye Dair Not
007

I. Bölüm: Tanım
010

II. Bölüm: Çalışanın Kullanımlarının Gösterimleri
017

III. Bölüm: Çalışanın Felsefesi ve Aşkınısal Tarihi
023

IV. Bölüm: Ayrım
033

V. Bölüm: Büro
037

VI. Bölüm: Birkaç Hayal Ürünü Yaratık
049

VII. Bölüm: Stajyer
062

VIII. Bölüm: Yakarış
067

IX. Bölüm: Kâtiplerin Tasnifi
069

X. Bölüm: Özet
089

XI. Bölüm: Büro Amiri
093

XII. Bölüm: Daire Başkanı
097

XIII. Bölüm: Ofisboy
102

XIV. Bölüm: Emekli
106

Bu Fizyolojiden Çıkarılacak Ahlak Dersi
111

ÇEVİRİYE DAİR
NOT

Adorno “köylü şehre geldiğinde her şey ona ‘kapalı’ der,” diye başlar Balzac metnine.¹ Başta tüm kapılar dışarıdan gelene kapalıdır. Balzac’ın metni kapıların ardının keşfidir ve tüm kapıların en şaşalısı devlet kapısı da modern başlangıçların vakanüvisinden nasibini alır. Doğası ifşa olur.

Çeviride *Physiologie de l’employé*’nin Paris 1841 baskısını esas aldım. Balzac’ın anlattığı Napoléon sonrası devrin dünyasında kullanılan kelimeleri yer yer modernleştirdim. Bunu yaparken André Naffis-Sahely’nin 2014’te basılmış olan çevirisini (*The Physiology of the Employee*, Wakefield Press) esas aldım. Naffis-Sahely’nin harika bir önsöz ve dipnotlarla zenginleştirdiği çalışmasından çokça faydalandım ve dipnotların büyük çoğunluğunu kendisinden aktardım. Mehmet Ekinci, Murat Erşen, Uğur Gezen, Fahrettin Biçici ve Ferit Burak Aydar’a çeviri sürecindeki katkıları için teşekkür ederim. Editörlerim Hasan Aksakal, Erdem İlgi Akter ve Selim Karlıtekin’e müteşekkirim.

Memur/çalışan, ofis/büro/daire, Sivil Liste/Kamu

1. Adorno, T.W., “Reading Balzac,” *Notes to Literature I*, çev. S.W. Nicholzen, Columbia University Press, 1991, sf.121.

İdaresi örneklerinde çok kullanımlı tercümeyle metni çağdaşlaştırmak, günümüz okurunun tecrübe dünyasına yaklaştırmak ve Fransa bağlamından kontrollü bir şekilde bağımsızlaştırmak adına tercih ettim. Balzac, bir geçiş döneminde olduğundan bu anlam çoğulluğunu kendi metninde de taşır. Artık Kraliyet döneminin *sivil listesi* yani Kraliyet Ödeneğiyle yaşayan salt bir kitle kalmamıştır; modern anlamda 'kamu idaresi' ise tesis olunma aşamasındadır. Napoléon sonrası dönemde Fransız devlet bürokrasinin yeniden örgütlenmesiyle bakanlık sayısı arttı ve memur sayısında da patlama oldu. Balzac'ın roman evrenini, *İnsanlık Komedyası*'nın pek çok figürünün arketipini burada bulabilirsiniz.

Önce Osmanlı, sonrasında da Cumhuriyet'in tevarüs ettiği Fransız devlet teşkilatı modelini yakinen tanıyoruz. Dolayısıyla, burada karşılaşacağınız şahsiyetler hem edebiyatımızın hem de hayatımızın parçası oldu ve yeni veçhelerle ('beyaz yaka') aramızda dolaşmaya devam ediyorlar. Kâtipleri, daire başkanları, genel müdürleri, kalemleri, kalem efendileri, kırtasiyecilik merakı ve arpalıklarıyla Balzac'ın dünyası bizim de dünyamız.

M.S., Moda

10.9.2018

PARIS,

*Honinkly's
Bibliothek
to's Hage.*

I. BÖLÜM

TANIM

Çalışan² nedir? Çalışanı tanımlamaya nereden başlamalı ve nerede bitirmeli?

1830'un siyasi görüşlerini benimseyecek olursak, çalışanlar sınıfı bir bakanın asistanını içerir ve bakanı da içermekten geri durmaz. Sivil listeden³ emekli maaşıyla saadete erişmiş Mösyö de Cormenin'e⁴ göre Fransız Kralı, 12 milyon

2. Kitabın temel figürü *l'employee*'yi genel olarak *çalışan* olarak tercüme ettiyse de yer yer *memur* olarak çevirdik. Balzac zaten tam da modern bürokrasinin ilk genişleme döneminde bu metni yazdığından, 'kraliyet ödeneği' kavramında öngörülen kral ve alâkalı masrafları aşan yeni bir yapılanmayı işaret ediyor. Fransa tarihi üzerine ve bu kitabın özellikle merceğine aldığı 'Restorasyon' dönemi Fransa'sına dair Roger Price'in *Fransa'nın Kısa Tarihi* (Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012) kitabına başvurulabilir.

3. *La liste civile* kavramı İngiliz siyaset lügatinden 'civil list' gelir ve kısaca devletin ödeme yaptığı kişilerin listesi demektir. Fransız siyasetine girişi 3 Ekim 1789'daki Ulusal Meclis tartışmasında gerçekleşmiştir. 10 Ağustos 1792'de lağvedilmiştir. Bourbon Restorasyonuyla 'anayasal bir monarşi'nin tesisi sırasında, Haziran Monarşisi döneminde, 2 Mart 1832 tarihli bir yasayla tekrar gündeme gelir. Kral ve oğulları da bu maaşlılar arasında sayılır. 'Kraliyet ödeneği' olarak da çevrilebilecek bu ifadeyi 'sivil liste' olarak tutmayı tercih ettik.

4. Louis Marie de Lahaye de Cormenin (1788-1868), hukuk danışmanı, edip, siyasetçi. Döneminin en çok okunan *publicistes*lerinden. Kraliyetçi bir soylu aileden gelen Cormenin Napoléon'a ve Bourbonlara hizmet etti. 1828'e gelindiğinde bir liberal olmuş, cumhuriyetçiliği savunmaya başlamıştı. 1848 Devriminin herkese oy hakkı talep eden beyanının mimarıydı. Balzac'ın bahsettiği eser, ilk olarak 1831'de yayımlanmıştır. Bkz. *Lettres sur la liste civile et sur l'apanage*. Pagnerre, 1838.

frank maaş kazanması temelinde bir çalışandır. Halk sokağa inerse ya da senato oylarsa ivedilikle işten çıkarılabilir.

Dolayısıyla politik müesses nizam hem 300 frank kazanan yol tamircisini ya da köy nazırını, hem 1200 frank kazanan sulh yargıcını hem de cebine 12 milyon frank atan sivil listedekileri kapsar. Her şey artık bu ölçüğe göre hesaplanıyor; yetenekler ve sorumluluklardan tutun, kişinin ne kadar iyi ya da kötü şekilde mükâfatlandırılacağına kadar her şey.

Bu artık paradan başka hiçbir şeye inanmayan ve yalnızca ceza kanunu ve vergi yasalarına dayanarak var olan bir toplumun asil ruhlu ilkesidir.

Fakat bu Fizyolojinin son derece ahlaki siyasi ilkeleri böyle bir duruşa göz yumamaz. Mösyö de Cormenin, müşfik ve nüktedan bir beyefendi, ama aynı zamanda yavan bir siyasetçidir. Ve bu Fizyoloji, kendilerinin kaleme aldığı kitapçıkları, yalnızca sunduğu muazzam fayda hatırına bağışlar: Sivil Listedenden daha gayri medeni bir şey olmadığını ispat etmedi mi bu kitaplar? Artık Fransa ve

Navarre⁵ kralları tebaalarından bir şey isteyemez hale gelmiştir. Kendilerine maaş yerine mülk geliri verilmesi bir zarurettir.

Buradan hareketle çalışanın en iyi tanımı şu olmalıdır: Yaşamak için maaşına ihtiyaç duyan ve istifa etmekte özgür olmayan kişi; çünkü bu kişinin, sonsuz kâğıt kalabalığı üretmekten başka hiçbir alanda donanımı yoktur.

Bu tanım sorumuza ansızın ışık tutmuyor mu? Bu tanım, insanları işlerine bağlayan şaibeli ilişkileri açığa çıkarıyor. Fransa kralı tahttan çekilip Sivil Liste emekliliği olmadan yapabiliyorsa, kıymetli Mösyö de Cormenin'in zımnen iddia ettiğinin aksine, kesinlikle bir çalışan olamaz. Mareşal Soult'nun devlet memuriyetine adaylığı, Fransız mareşallerinin siyasi rolleri hususunda endişe verici bir gelişme. Gelgelelim, büyük generalin kabinede gösterdiği istidat yok-

5. Fransa ve İspanya'yı içine alan kadim krallık.

sunluğu daha sonra yapılabilecek tartışmaları farazi kılıyor.

Haddi zatında, bir askerın çalışan sayılamayacağı açıktır: her daim makamını terk etmeye meyyaldır; sabit de oturamaz ve savaş meydanı dışında pek Őevkli değildir.

Bunların ışığında diyebiliriz ki, çalışan bir masada oturup yazan kişidir. Ofis, çalışanın doğal ortamıdır. Çalışanlar ofissiz var olamaz ve bir ofis de alışanlarsız var olamaz. Bürokratik bakış açısına göre, gümrük memuru dahi ikircikli bir yaratıktır. Yarı asker, yarı çalışandır. Sınırların iki tarafında bulunduğu gibi, ofis ve silah dünyalarının da iki tarafında durur: ne tam askerdir ne de tam bir çalışan.

Çalışanın tanımını nerede biter? Aciliyet arz eden bir soru!

Yerel yöneticiler çalışan mıdır? Bu Fizyolojiye göre değil.

BİRİNCİ AKSİYOM:

Çalışanın bittiği yerde, devlet adamı başlar.

Gelgelelim, hükümetteki gerçek devlet adamları çok azdır. Buradaki ince ayrımlardan çıkardığımız sonuç şudur: kamu personeli, üst makamların partizan olmayan temsilcisidir. Çalışanla devlet adamı arasında bir yeredir; gümrük memuru gibi, sivil ve askeri dünyaların iki tarafında da bulunur.

Bu önemli soruları açmaya devam edelim. Bunu bir aksiyom olarak da ifade edebilir miyiz?

İKİNCİ AKSİYOM:

*Kişinin maaşı yılda 20.000 frankı geçerse,
artık bir çalışan sayılamaz.*

Birinci Gerekçe: Devlet adamları daha yüksek maaşla çalışır.

İkinci Gerekçe: Genel Müdürler devlet adamı olabilir. Belki de bu yüzden, azımsanmayacak derecede kabine üyesi kendi kendine “Genel Müdür olmaktan güzel çok az şey vardır,” demiştir.

Bir devlet bakanı dört Genel Müdür eder.

Dolayısıyla, bir çalışanın yegâne hedefi, daire başkanlığıdır. Demek ki, sormuş olduğumuz soru iyi bir

sorudur ve çalışan başta dibi bucağı olmayan bir şeymiş gibi gelse de, aslında tam olarak tanımlanabilir bir şeydir.

Çalışan olmak bir hükümete hizmet etmektir. Şimdi, hükümetten kâr eden herkes, mesela Mösyö Thiers, hükümete alet olacağına, onu kendi kârına alet eder. Bu kurnaz teknokratlara devlet adamı denir.

Fransızcanın ve onun koruyucusu *Academie Française*'in çıkarı için belirtmemiz gerekir ki, eğer bir büro amiri hâlâ çalışansa, daire başkanı da bundan dolayı bir bürokrat sayılmalıdır. İşyeri bu hassas nüanslara düşkündür.

Yargıçlar ömür boyu atanıp, vazifelerinin karşılığı bir maaş almadıklarından çalışan olarak görülemez.

Bu kadar tanımlama yeter! Gelin şimdi, XVIII. Lou-

is'nin⁶ meşhur deyişlerinden birini şeklen değiştiren şu aksiyomu ortaya koyalım:

ÜÇÜNCÜ AKSİYOM:

*Tanımlama ihtiyacıyla karıştırılma tehlikesi arasında
ince bir çizgi vardır.*

6. XVIII. Louis (1755-1824), nam-ı diğer *le Désiré*; Bourbon restorasyonunun ilk kralı. 1814-1824 arasında, Napoléon'un geri döndüğü 100 gün hariç, krallık yaptı.